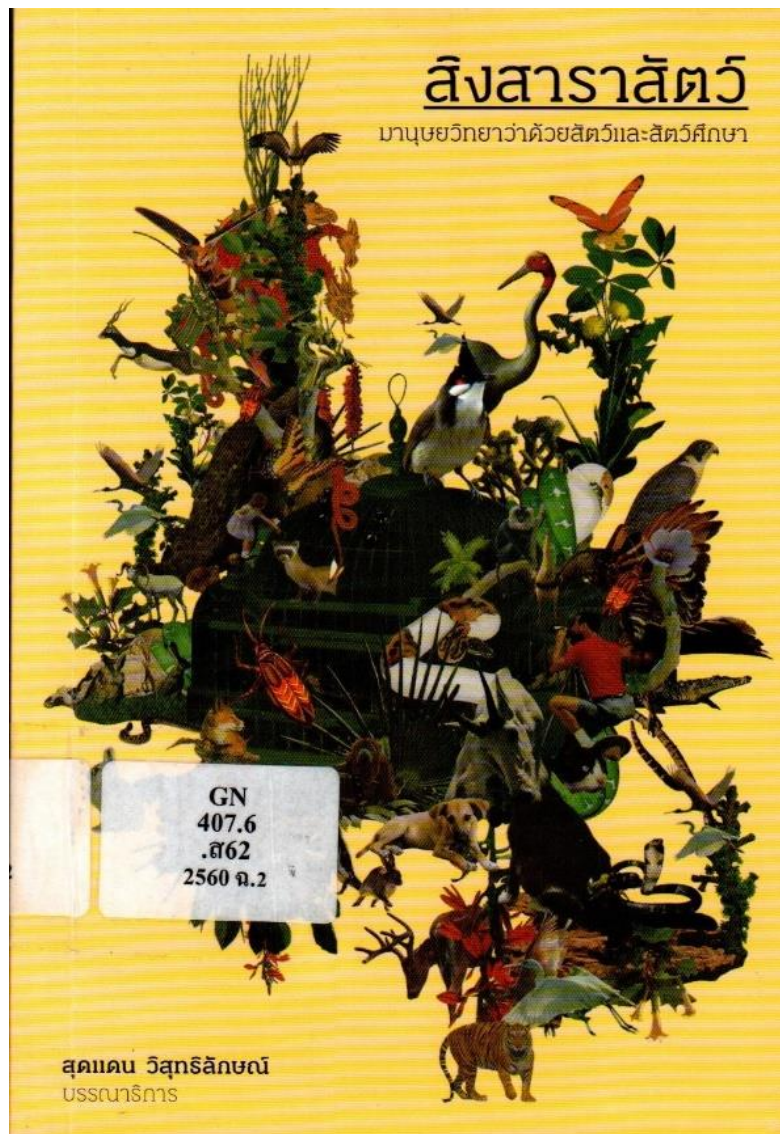

SERIES มานุษยวิทยาพันมนุษย์

สังสาราสัตว์: มานุษยวิทยาว่าด้วยสัตว์และสัตว์ศึกษา

หนังสือเรื่อง สังสาราสัตว์: มานุษยวิทยาว่าด้วยสัตว์และสัตว์ศึกษา บรรณาธิการโดย สุดแดน วิสุทธิลักษณ์
สามารถใช้บริการได้ที่ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

“...ถ้าเช่นนั้นเราจะสถาปนาการศึกษาสัตว์ไปให้พ้นจากการถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentric) ได้อย่างไร...”

คำถามที่สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ บรรณาธิการของหนังสือเรื่องนี้ได้เขียนไว้ในส่วนหนึ่งของคำนำ เพื่อนำไปสู่การหาคำตอบเกี่ยวกับการศึกษาทางมานุษยวิทยาว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ โดยมุ่งเป้าหมายของการศึกษาไปที่การให้ความสำคัญกับสัตว์มากกว่ามนุษย์

หนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วยข้อเขียนจำนวน 7 เรื่อง ส่วนหนึ่งมาจากการนำเสนอในงานสัมมนาครบรอบ 50 ปี ของการสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และบทความอีกส่วนหนึ่งเป็นผลงานของนักศึกษาระดับปริญญาตรี

ข้อเขียนทั้งหมดสามารถแบ่งเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ได้แก่

ประเด็นที่หนึ่ง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ ประกอบด้วยบทความเรื่อง นกกรงหัวจุก โดย มลธิณี แจ่มสามสี, ภู: สัตว์ร้าย/สัตว์เลี้ยง โดย ธนภัทร ไผ่รัตน์, ชีวิตสุนัขไร้เจ้าของ โดย เขยอง จอง และทำไมเราจึงรังเกียจแมลงสาบ?: แมลงสาบในสังคมวัฒนธรรม โดย ลีลา วรวิมลสุนทร

และประเด็นที่สอง ความรู้ แนวคิดที่ใช้ศึกษาความสัมพันธ์ของคนกับสัตว์ ประกอบด้วยบทความเรื่อง ไปสวนสัตว์ ดู(สวน)สัตว์ โดย สายพิณ ศุภุทธมงคล, สัตว์ศึกษา: สู่โลกหลังภาพแทน โดย สุรเดช โชติอุดมพันธ์ และมังกร โดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

เนื้อหาทั้งหมดนี้จะพาเราเข้าสู่โลกของสัตว์และสัตว์ศึกษา เพื่อเรียนรู้เรื่องของสัตว์กับมนุษย์ที่พยายามหลีกเลี่ยงการทำให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการศึกษา แต่เพื่อให้ความสำคัญกับสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น

ข้อเขียนเรื่องแรกเริ่มต้นด้วย นกกรงหัวจุก ที่ มลธิณี แจ่มสามสี พาผู้อ่านไปทำความรู้จักโลกของคนรักนก - จรูญ แจ่มสามสี - ชาวอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่เข้าสู่วงการเลี้ยงนกกรงหัวจุกด้วยการชักชวนของเพื่อนสนิท ในเรื่องนี้ผู้เขียนพรรณนาวิถีชีวิตของนายจรูญไว้อย่างละเอียดทั้งในเรื่องชีวิต ครอบครัว การงาน และงานอดิเรก มลธิณีเล่าถึงที่มาของการเริ่มเลี้ยงนกกรงหัวจุกของนายจรูญ ที่เริ่มแรกต้องการเลี้ยงเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน และชื่นชอบในเสียงร้องของนกประเภทนี้ จึงได้คิดค้นวิธีฝึกนกให้ร้องในรูปแบบของตนเอง แต่นายจรูญก็ไม่ได้มีเป้าหมายในการนำนกกรงหัวจุกเข้าสู่การประกวดแข่งขันแต่อย่างใด

นานวัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงกับนกกรงหัวจุกก็มีความแนบแน่นเพิ่มมากขึ้น มลธิณีทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความพยายามในการสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงและนกที่ต่างต้องคอยปรับตัวเข้าหากัน โดยเฉพาะอารมณ์ความรู้สึกของนายจรูญที่มักแปรผันกับอารมณ์ ความเป็นอยู่ และความต้องการของนกกรงหัวจุกที่เขาเลี้ยงไว้

ขณะที่ข้อเขียนเรื่องที่สอง ธนภัทร ไผ่ทรรัตน์ พาผู้อ่านเข้าไปสู่โลกของสัตว์เลื้อยคลานซึ่งเป็นที่หวาดกลัวของมนุษย์โดยทั่วไปในเรื่อง **งู: สัตว์ร้าย/สัตว์เลื้อย** ผู้เขียนซึ่งเป็นผู้เลี้ยงสัตว์ประเภทนี้ด้วยตนเองจึงเขียนบทความนี้ขึ้น ด้วยการไขข้อสงสัยและเรื่องราวที่น่าสนใจเกี่ยวกับสัตว์ที่เขาคิดว่า เป็นสัตว์เลื้อยประเภทหนึ่ง ด้วยการให้ข้อมูลเรื่องงูและการเลี้ยงงูประเภทต่างๆ ตลาดงู ฟาร์ม เพาะพันธุ์งูและการซื้อขายงู

ส่วนท้ายของเรื่องนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงมุมมองระหว่างคนกับงูที่มีความกลัวเป็นเหมือน กำแพงขวางกันไม่ให้วงการเลี้ยงงูสวยงามพัฒนาได้อย่างเต็มที่

ชีวิตสุนัขไร้เจ้าของ เป็นข้อเขียนที่ เขยอง จอง ใช้พื้นที่หอพักแห่งหนึ่งในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่ภาคสนามในการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกต และติดตามชีวิตสุนัขจรจัดที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณหอพักนั้น ซึ่งผู้เขียนนับจำนวนสุนัขจรจัดในบริเวณหอพักดังกล่าวทุกตีกรวดรวม 12 ตัวด้วยกัน ผู้เขียนใช้วิธีเรียบเรียงบันทึกการสังเกตและติดตามชีวิตสุนัขจรจัดในบริเวณหอพัก เพื่อวิเคราะห์การใช้ชีวิตของสุนัขจรจัดที่สัมพันธ์กับชีวิตของคนในชุมชนโดยรอบ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของ-ลูกจ้าง-แม่ครัวร้านขายอาหาร เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และนักศึกษาที่ต่างมีปฏิสัมพันธ์กับสุนัขจรจัดเหล่านี้ทั้งการให้อาหารแก่สุนัข การแหวะเวียนมาเล่น หรือหวาดกลัวต่อสุนัขเหล่านี้

ไม่เพียงแต่การเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสุนัข แต่ผู้เขียนยังเล่าถึงความสัมพันธ์ในหมู่สุนัขด้วยกันเอง โดยเฉพาะปฏิกิริยาที่สุนัขจรจัดเจ้าถิ่นมีต่อสุนัขจรจัดหน้าใหม่ที่เพิ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ ท้ายที่สุด ถึงแม้ว่าสุนัขจรจัดจะไม่ได้อยู่ในฐานะสัตว์เลี้ยงอย่างเช่นนกกรงหัวจุกและงูของข้อเขียนสองเรื่องแรก แต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสุนัขก็ยังคงอยู่ ผู้เขียนตั้งคำถามทิ้งท้ายเพื่อให้เป็นประเด็นที่สามารถนำไปขบคิดได้ต่อไปว่า

“...การที่คนพยายามหาวิธีการจัดการสุนัขถือว่าการยอมรับทางอ้อมว่าสุนัขจรจัดเป็นผลผลิตของมนุษย์ได้หรือไม่...”

บทความที่ว่าด้วยการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์เรื่องถัดไป เป็นบทความที่ตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับแมลงสาบในชื่อเรื่อง **ทำไมเราจึงรังเกียจแมลงสาบ?: แมลงสาบในสังคมวัฒนธรรม** โดย ลีลา วรุฒิสุนทร ได้พาผู้อ่านเข้าไปค้นหาสาเหตุถึงความสัมพันธ์เชิงลบระหว่างคนกับสัตว์ชนิดนี้ ว่าเพราะเหตุใดมันจึงถูกรังเกียจจากผู้คนมากมาย ทั้งที่ความจริงแล้ว แมลงสาบเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ

ผู้เขียนวิเคราะห์ความขยะแยะขยี้ที่มนุษย์มีต่อแมลงสาบออกเป็น 2 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ **ความขยะแยะขยี้ในฐานะกลไกตามธรรมชาติ** เกิดขึ้นเพื่อปกป้องร่างกายจากวัตถุที่ไม่น่าไว้วางใจอัน

เนื่องมาจากการสังสมความรู้ว่าแมลงสาบเป็นแหล่งรวมของปรสิตและเชื้อโรคต่างๆ ที่เราไม่ควรเข้าใกล้ และ**ความขยะแขยงในฐานะผลผลิตของวัฒนธรรม** ที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำว่าแมลงสาบเป็นสัตว์ที่น่ารังเกียจ ซึ่งอาจเชื่อมโยงกับการโฆษณาผลิตภัณฑ์กำจัดแมลงผ่านทางสื่อ รวมถึงการสร้างภาพจำว่าแมลงสาบเป็นสัตว์สกปรกนั่นเอง

สายพิณ ศุพุทธมงคล เขียน **ไปสวนสัตว์ ดู(สวน)สัตว์** เพื่ออภิปรายความเป็นมาของการเกิดสวนสัตว์ที่เริ่มต้นขึ้นจากการสร้างอุทยานพฤกษศาสตร์ในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 13 และขยายให้มีการนำสัตว์จากโรงเลี้ยงสัตว์เข้ามาในอุทยาน รวมถึงการเปิดให้ประชาชนเข้าชมอุทยานได้ในภายหลัง ในบทความเรื่องนี้ยังอภิปรายแนวความคิดเรื่อง ธรรมชาติวิทยา สัตววิทยา ที่กล่าวถึงการศึกษาธรรมชาติและสัตว์ทั้งในแง่ภูมิวิทยาศาสตร์ ตำราโบราณ แนวคิดทางศาสนา ตลอดจนการอภิปรายถึงการจัดตั้งสมาคมสวนสัตว์วิทยาในประเทศอังกฤษ ที่เปรียบเสมือนการสถาปนาศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชนชั้นกลางเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อน และหลีกเลี่ยงจากความซ้ำซากที่พวกเขาต้องเจอในชีวิตประจำวันมาแฉะชมความน่าตื่นตาตื่นใจของสัตว์ต่างๆ

สิ่งที่น่าสนใจในงานเขียนชิ้นนี้ คือผู้เขียนได้ตั้งคำถามถึงเหตุผลการเข้าชมสวนสัตว์ และอภิปรายแนวความคิดเรื่องธรรมชาติของการมองของคนกับสัตว์ที่ จอห์น เบอร์เจอร์ เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง *Why Look at animals?* เมื่อ ค.ศ. 1977 มุมมองเรื่องคนมองสัตว์และสัตว์มองคนนี้อาจเกิดจากบทบาทและความสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน การที่คนมองสัตว์ในสวนสัตว์จึงย่อมแตกต่างจากมองสัตว์เลี้ยงของตนเอง เช่นเดียวกับสัตว์เลี้ยงมองเจ้าของย่อมแตกต่างจากสัตว์ในสวนสัตว์ที่มองกลับมายังคนเข้าชม

บทความถัดไปเป็นเรื่อง **สัตว์ศึกษา: สุนัขโลกหลังภาพแทน** โดย สุรเดช โชคอุดมพันธ์ เป็นการอภิปรายแนวคิดสัตว์ศึกษาที่มีผลต่อมุมมองต่างๆ ของมนุษย์ในงานวรรณกรรม โดยเฉพาะการใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์หรือภาพแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง ในบทความนี้ผู้เขียนหยิบเอาวรรณกรรมแมงมี้ และอสรพิษ ของแดนอรัญ แสงทอง ซึ่งเป็นเรื่องสั้นที่นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ไว้อย่างน่าสนใจ มาวิเคราะห์การสร้างภาพแทนและการเชื่อมโยงการให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์และความเป็นสัตว์

ในเรื่อง “แมงมี้” ตัวละครเด่นคือแมงมั้น สามารถใช้ภาษาของมนุษย์ในการสื่อสารตอบกลับ และแสดงถึงมุมมองที่คนมีต่อสัตว์ การพยายามตีความและสร้างความเข้าใจต่อสัตว์ ดังในตอนที่ตัวละครหนึ่งเล่าถึงกลุ่มแมงมว่า “..มารวมตัวกันเพื่อเคารพศพ...” หลังจากที่เขาเห็นกลุ่มแมงมรวมตัวกันล้อมรอบแมงมที่ดูเหมือนเสียชีวิตแล้ว ขณะที่เรื่อง “อสรพิษ” ใช้จงอางเป็นสัญลักษณ์และภาพแทนที่ยังมีความกำกวม ในเรื่องนี้เกิดการต่อสู้กันระหว่างเด็กชายผู้หนึ่งกับจงอาง ในที่สุดเด็กชายก็ยอมพ่ายแพ้ให้กับจงอาง จงอางในเรื่องนี้จึงถูกวิเคราะห์ว่าเป็นตัวแทนของเจ้าแม่ที่มาลงโทษเด็กที่มาลบล้าง หรือเป็นตัวแทนของอำนาจที่เข้ามาปกครองอย่างไม่ชอบธรรม การใช้แนวคิดสัตว์

ศึกษาในการวิเคราะห์วรรณกรรมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งคำถามต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ และพฤติกรรมที่สัตว์มีต่อมนุษย์เพื่อการวิเคราะห์ตีความและการให้ความหมายตามที่ผู้ประพันธ์ต้องการ

บทความสุดท้าย มังกร โดยผู้เขียน - ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ - ได้เรียบเรียงจากบทพูดอภิปรายในหัวข้อการเสวนาเรื่อง “ไม่ใช่เรื่อง “หมูหมากาไก่” ที่นำเสนอในวงเสวนาวิชาการครบรอบ 50 ปี ของการสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558

บทความนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงการศึกษาเรื่องของ “มังกร” ในวัฒนธรรมต่างๆ รวมถึงการซ้อนทับของสัตว์ในตำนานที่มีลักษณะลักษณะที่คล้ายคลึงกัน มีการยกย่องให้เป็นสัตว์พิเศษในรูปแบบที่คล้ายกัน ไม่ว่าจะเป็น นาค มังกรจีน มังกรฝรั่ง มังกรโคโมโด ก๊อตซิล่า งานเขียนชิ้นนี้จึงทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ที่แนบแน่นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในมิติของการสร้างสัตว์ตามจินตภาพของมนุษย์แทบทุกวัฒนธรรม ผู้เขียนยังกล่าวถึงอริสโตเติลในฐานะที่เป็นผู้บุกเบิกงานเขียนประวัติศาสตร์ของสัตว์ และเป็นผู้ที่พยายามจะพูดว่าสัตว์นั้นเหมือนหรือต่างจากมนุษย์อย่างไรในแง่ของอารมณ์ความรู้สึก

หนังสือเล่มนี้จึงมีความน่าสนใจในการนำเสนอการศึกษาเรื่องคนกับสัตว์โดยที่ศูนย์กลางความสำคัญของการศึกษานั้นอยู่ที่สัตว์ต่างๆ เรียกว่าเป็นผลงานด้านมานุษยวิทยาว่าด้วยสัตว์ตามแนวทางการศึกษาทฤษฎีหลังมนุษย์นิยม (posthumanism) ซึ่งพยายามตั้งคำถามกับการศึกษาในด้านต่างๆ ที่ให้ความสำคัญหรือมุมมองของมนุษย์มากเกินไป และกลับมาให้ความสนใจสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในบริบทแวดล้อมของมนุษย์มากยิ่งขึ้น

หนังสือเรื่องนี้รวมถึงหนังสือที่ว่าด้วยเรื่องมานุษยวิทยาพันมนุษย์พร้อมให้บริการที่ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุดหรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง Facebook Fanpage: ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC Library และ Line: @sac-library

---

ผู้รีวิว

จรรยา ยุทธพลนาวิ

บรรณารักษ์ ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)